

ФОЛЬКЛОРНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена проблемі виховання національної самосвідомості молодших школярів. Аналізуються фольклорні ігри та забави як розділ народної дидактики.

Ключові слова: виховання, самосвідомість, фольклор, народна гра.

Український народ своїм багатовіковим досвідом і відібрав найефективніші засоби гармонійного виховання підростаючого покоління, чільне місце серед яких посідають народні (фольклорні) ігри. Традиційно у навчально-виховному процесі початкової школи вони використовуються як засіб національного виховання, яке передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування національної гідності, активне входження кожної особистості в соціальне життя.

Один із ефективних засобів такого виховання – фольклор. Через усну народну творчість дітям відкривається краса навколишнього світу, душа народу. Особливо актуальний досвід В.О.Сухомлинського, який радить використовувати фольклор як могутню виховну силу, що розкриває перед дитиною народні ідеали і сподівання [4, 103].

Дитячий фольклор має свою специфіку: відповідає віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей; цікавий поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, супровідними рухами, тим паче, що у багатьох творах яскраво виражене виховне спрямування.

В.О.Сухомлинський називав народні ігри «іскринками», що запалюють дитячу допитливість і їх моральне самовдосконалення [6, 20]. Фольклорні ігри багатоваріантні. Одна і та сама гра у різних регіонах України має не однакові правила.

Проте розвивально-виховний потенціал українських фольклорних ігор значно ширший. У культурологічних дослідженнях вони визнані суттєвим елементом української національної культури. Аналіз народних ігор, поширених сьогодні серед дітей молодшого шкільного віку, засвідчує, що свої корені вони мають у стародавніх фольклорних обрядах, церемоніях і ритуалах.

Об'єктивні та суб'єктивні обставини останнього століття помітно змінили соціальну структуру української нації. Чужомовне міське середовище дезорієнтувало українську родину, сприяло її відчуженню від національного кореня. Позбавлені прадавніх знань про свою минув-

шину, нерідко національно-неоднорідні наші родини нині не можуть належно впливати на національне самовизначення дітей і збереження ними своєї національної ідентичності.

Сьогодні посилюється відповідальність української школи за виховання національно свідомої молодшої генерації українства, утвердження в суспільній свідомості національно-державницьких пріоритетів. Але цього можна досягти діючи лише спільно з родиною, церквою, культурно-освітніми установами.

Народні ігри створені народом так само, як казки, приказки, загадки, передаються із покоління в покоління. В їх змісті відбито національну психологію кожного народу.

К.Д.Ушинський підкреслював яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить доступні форми навчання, вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими.

Ігри та забави становлять чималий розділ народної дидактики й охоплюють найрізноманітніші її аспекти: народознавчий, мовленнєвий, математичний, природничий, пізнавальний, розважальний, оздоровчий тощо. Вони супроводжують свята та національні обряди, у їх змісті відбиті сезонні явища, звичаї, пов'язані з хліборобською та землеробською працею. Це, зрештою, історія народу, оскільки ігри відображають соціальне життя кожної епохи.

У вступі до збірки ігор «Літала сорока по зеленім гаю» український письменник Василь Довжик називає ігри народним мистецтвом: «Та й хитра ж штука, оця народна гра! Ви думали – такі собі пустощі, коли робити нема чого, то в креймахи грають, аби збавити час, а вона, ота забавка, – мистецтво. А вона має свій погляд на людину, батьківщину, добро, уявлення про тебе і світ. Бо мистецтво – це метод пізнання себе і світу. А гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а нас із вами, наш національний характер» [1, 170].

За допомогою народних ігор діти опановують перші елементи грамотності, вивчаючи напам'ять вірші, скоромовки, лічилки. Окремі ігри розвивають і математичні здібності. Не можна переоцінити значення фольклорних ігор у розвитку мовлення дітей, у збагаченні їхнього словника образною лексикою.

За своєю структурою більшість фольклорних ігор прості, однопланові, завершені, в них у єдине ціле поєднується слово, рух, пісня. У змісті фольклорних ігор відбито національну психологію народу, яка пронизана гуманними і працелюбними ідеями, плекає почуття краси та виховує національну свідомість.

В.Скуратівський зазначає, що переважна більшість «абеткових істин дитинства» народжувалась у середовищі простого люду й виконувала певні функції людського співжиття. Ігри **відкривали** дітям **живу** історію свого народу, вчили любити народних героїв і ненавидіти кривдників.

Вуличні ігри були своєрідним «дитячим садком». Батьки багатодітних родин постійно працювали в полі, і діти об'єднувались для ігор у самостійні осередки. «Для багатьох дітлахів, – пише В.Скуратівський, – такі забави були не тільки формою дозвілля, а й своєрідною школою, де засвоювалися перші абетки науки. Адже далеко не всім щастило відвувати парафіяльні чотирикласки» [3, 101].

Яким багатим не було б усе наступне життя, спогади дитинства, ігри з ровесниками не можна порівняти ні з чим. Усі ми так чи інакше повертаємося в дитячі роки, намагаємося віднайти джерело наших чеснот і недоліків. Коли виростуть наші вихованці, вони теж згадуватимуть своє дитинство і ті ігри, яких ми їх навчили, а вони навчать своїх дітей.

Пригадується, як у дитинстві гралися в «Піжмурки». Той, кому випало шукати, затуляв очі долонями і, стоячи обличчям до стіни, повільно промовляв лічилку, поки решта дітей ховалася.

Дівчата любили гратися у «Подоляночку» чи «Перепілочку». «Подоляночку» і тепер добре знають діти. Граючись в ігри, діти засвоюють такі риси, як доброта, чесність, правдивість, сміливість.

Отже, можна зробити висновок, що народна гра є засобом формування характеру людини. В ній закладена велика мудра народна педагогіка. Постає питання: «Чому саме гра?». Бо гра - основний вид діяльності дитини. Діти створюють гру силою уяви, емоційності, активності. Виявляється потреба в спілкуванні.

Саме народним іграм надавала великого значення Софія Русова – засновник дошкільного виховання в Україні. Одним із її принципів є те, що дошкільний заклад і школа мають бути проиняті духом народу. Отже, гра відіграє важливу роль у всебічному розвитку особистості, а народна гра, яка замішана на народному дусі, в якій враховано характерні риси народу, чи не найбільше цьому сприяє.

Народні ігри **поділяються** на рухливі, **малорухливі**, дидактичні і сюжетно-рольові, ігри зі співом і діалогом.

Всім відоме прагнення дітей у іграх наслідувати дорослих і відтворювати їх дії, діяльність. У молодшому шкільному віці, як і в дошкільному, широкого розповсюдження набувають сюжетно-рольові ігри, частина яких має професійно зорієнтований характер. Діти граються, приміряючи на себе ролі лікарів, продавців, вихователів, водіїв, кухарів. Традиційною є гра «Доньки-матері». Сьогодні діти граються у сесію, мітинги, страйки.

Існує багато народних ігор, які, на жаль, дуже мало використовуються, оскільки вчителі їх просто не знають. Серед них фольклорна пам'ятка давнини гра «Гуси» своїми глибокими ідеями не тільки забавляє дітей, а й фізично їх виховує [2, 6].

У рухливих народних іграх часто від поведінки однієї дитини залежить успіх усіх учасників гри. Під час вибору гри необхідно дотримуватися педагогічних принципів: доступності, послідовності, активності, свідомості та ін.

Учитель має накреслити конкретні завдання стосовно кожної дитини. Так, невпевненим дітям необхідно перемогти труднощі, малорухливих – залучати до рухливих ігор і навпаки.

Виховний вплив рухливих ігор залежить від посильного ігрового завдання і фізичного навантаження. Лише тоді гра буде корисною, коли вчитель врахує всі ці обставини. Будь-яка діяльність дітей має приносити їм радість як від самого процесу, так і від результату, спільних дій і переживань.

Кожна гра має викликати у дітей інтерес, зацікавленість. Але це відбуватиметься тоді, коли вчитель жваво її проводитиме. Щоб народна гра жила в кожному дитячому колективі, виникала і проходила з ініціативи самих дітей, необхідно добре продумати її організацію, використовувати різноманітні засоби, які викликають у дітей бажання гратись [1, 178].

Сюжетні ігри проходять з великим емоційним піднесенням тоді, коли ведучому (коту, лисиці, вівці, вовку) одягають відповідні атрибути, які допомагають дітям увійти в роль.

Під час проведення народних ігор учитель та учні мають промовляти слова виразно, чітко, виділяючи ритмічний малюнок, але не перебільшуючи його в жодному разі не переходячи на промовляння по складах самого початку гри взяти потрібний темп і не промовляти текст надто повільно: дітям це не полегшить завдання засвоєння, навпаки, підскоки, підстрибування на двох ногах у дітей в повільному темпі не виходять.

Попередньо заучувати текст з дітьми не варто, вони поступово його запам'ятають у процесі гри: спочатку гравці вимовлятимуть окремі слова, а з часом засвоять весь текст. Стежте, щоб діти не говорили голосно. Пізніше, коли вони засвоять рухи, слід звернути увагу на правильну, чисту вимову тексту. У жодному разі не можна допускати крику тоді, коли зростає емоційна напруга.

Таким чином, народні ігри відіграють винятково важливу роль у навчанні й вихованні дітей. Це дуже цінний матеріал для розумового, морального й естетичного розвитку учнів початкових класів, який збагачує

і поглиблює їхні знання, впливає на формування національної самосвідомості.

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільних закладах: навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. — К.: Вища школа, 1994. — 242 с.

2. Бородага Л. У лісочку, на горбочку: народні ігри для дошкільнят / Л. Бородага // Палітра педагога. — 1997. — № 1. — С. 7-10.

3. Скуратівський В. Берегиня / В. Скуратівський. — К., 1987.

4. Сухомлинський В. О. Роки дитинства/ В. О. Сухомлинський // Твори : у 6 т. — Т. 3. — К., 1977.

5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Твори у 5 т. - Т 1.- 1976.

6. Фіцула М.М. Педагогіка. — К.: Академія, 2000. — С.121-149.

The article is devoted to the problem of education of national consciousness of junior schoolchildren. Folklore games and funs as a section of folk didactics are analysed.

Keywords: *education, consciousness, folklore, folk game.*

УДК 811.161.2-4 **Ніна Степаненко, Світлана Олійник (Полтава)**

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ У НАВЧАННІ ПЕРШО-КЛАСНИКІВ ОСМИСЛЕНОГО ПИСЬМА ЗА ЗРАЗКОМ

У статті запропоновано систему навчальних вправ, що ґрунтується на застосуванні вдало дібраних текстів, усталених виразів, українських народних прислів'їв, приказок, загадок, лічилок, скоромовок, примовок, потішок, колядок, римівок, пісень, у яких відображаються особливості матеріальної і духовної культури народу, національного характеру, яка готує молодших школярів до усвідомлення правописних дій як основи вироблення навичок орфографічної і пунктуаційної пильності.

Ключові слова: *система навчальних вправ, тексти, усталені вирази, прислів'я, приказки, загадки, лічилки, скоромовки, примовки, потішки, колядки, римівки, пісеньки, правописні дії, навички орфографічної і пунктуаційної пильності.*

Відповідно до мети і завдань освітньої галузі «Мова і література» у структурі держаного стандарту як одну з основних змістових ліній виділяють соціокультурну, яка передбачає розширення уявлень учнів про культуру українського народу, про її особливості в різних регіонах України [3, 32].

Завдання початкової школи, крім інших, - закласти в навчальній підготовці молодших школярів основу грамотного письма.